

PEISAJE CULTURALE (ÎN BANAT): IDENTIFICARE, UN PROIECT CULTURAL LA INCEPUT

Gabriela Domokos-Paşcu*

Cultural landscapes (in Banat): IDENTIFICARE, a cultural project at the outset

Abstract: The Project Cultural Landscapes (in Banat) aims to identify and inventory the cultural landscapes in the Romanian Banat area and associate them with a new working tool – areas with heritage value (ZVP). The totality of the proposed actions aims to improve the way in which the cultural heritage and landscape is understood, interpreted and managed. The idea that saving heritage consists, to a large extent, in classifying individualized elements spread throughout the territory is not enough. The probability of them surviving, being used and having a real impact in the communities is low. All elements with heritage value, in well-identified areas, can be connected and supported by a common context, whose rules and values are known and accepted. This context can be a cultural heritage.

Keywords: *cultural landscape, heritage, territorial development, Banat, Romania, map*

Cuvinte cheie: *peisaj cultural, patrimoniu, dezvoltare teritorială, Banat, România, hartă*

I. Introducere

Conceptul de „peisaj cultural” este relativ nou în gestionarea patrimoniului cultural și în planificarea teritorială în România. La nivel internațional și european acest concept foarte important pentru păstrarea identității, caracteristicilor și integrității unui teritoriu este mai utilizat, fiind unul dintre cele mai importante instrumente în protecția patrimoniului cultural – la nivel de context, și nu doar la nivel individual de ansamblu sau obiect cu valoare patrimonială.

Un peisaj cultural poate fi definit în diferite moduri, dar în general este identificat cu o zonă geografică distinctă care este modificată de activitatea umană și care poate facilita înțelegerea aprofundată a unui loc, zonă sau teritoriu. Peisajele culturale sunt peisaje care au fost *afectate, influențate sau modelate* de implicarea umană. Un peisaj cultural poate fi asociat cu o persoană sau un eveniment. Scara acestuia poate varia de la areale largi până la nivelul câtorva gospodării; poate fi o proprietate imensă, un sit industrial, un parc, o grădină, un cimitir, un campus și multe altele. În mod colectiv, peisajele culturale sunt opere de artă, narațiuni ale culturii și expresii ale identității regionale.

Convenția Patrimoniului Mondial (1972) este primul document care a recunoscut termenul de peisaj cultural, definindu-l ca o interacțiune dintre activitatea umană și natură. Peisajele culturale sunt proprietăți culturale și reprezintă „interacțiunea dintre natură și om”. Sunt ilustrative pentru evoluția societății și a așezărilor în timp, sub constrângeri fizice și/sau oportunități datorate contextului natural, contextului social, politic, economic și cultural, atât intern cât și extern¹. Conform UNESCO, există trei categorii de peisaje culturale: proiectate, evolutive (ce pot fi fosile sau continue) și asociative².

Totodată în Convenția Europeană a peisajului, document internațional de bază al acestui proiect, sunt specificate următoarele: peisajul constituie o resursă importantă pentru favorizarea activității economice, a cărei protecție, management și amenajare, poate duce la generarea de noi locuri de muncă; peisajul este un liant al culturilor locale, care contribuie la bunăstarea umană și la consolidarea identității europene; peisajul este un element esențial al bunăstării sociale și individuale.

În România, Convenția patrimoniului mondial, cultural și natural a fost recunoscută în anul 1990,

* Asociația pentru Patrimoniu Activ – PACT pascuggabi.arch@gmail.com; Universitatea Politehnica Timișoara – Facultatea de Arhitectură și Urbanism, str. Traian Lalescu 2, Timișoara, 300223. gabriela.pascu@upt.ro.

¹ Convenția Patrimoniului Mondial 1972.

² <https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/>.

prin decretul nr. 187 din 30 martie. Totodată, legea monumentelor istorice nr. 422/2001 face o trimitere firavă spre acest termen, asimilându-l într-o anumită măsură cu un sit, asimilare discutabilă, un peisaj cultural putând fi mult mai mult decât un sit. Trimiteri spre conceputul de peisaj cultural apar și în tezele prealabile ale patrimoniului, ce îl abordează din aceeași perspectivă cu cea specificată în cadrul UNESCO, dar îl introduce și ca un posibil instrument urbanistic – PLP (plan local de peisaj).

În acest context am dezvoltat proiectul PEISAJE CULTURALE (în Banat): IDENTIFICARE, care se concentrează pe dezvoltarea unui nou instrument de lucru – ZVP (zone cu valoare patrimonială) și pe identificarea arealelor cu potențial de peisaj cultural din Banat.

II. Prezentarea proiectului

Proiectul PEISAJE CULTURALE (*în Banat*): IDENTIFICARE propune o tematică având un mod de abordare interdisciplinară³ a peisajelor culturale, ce nu a mai fost realizată până acum la nivelul României, cu posibilitatea de extindere la nivelul întregii țări⁴. Scopul principal este realizarea unui nou instrument de lucru – zone cu valoare patrimonială ZVP – BANAT, care analizează și evidențiază valorile contextului teritorial, este mai flexibil decât un PUG și depășește limitele administrative ale unei singure localități. În general, în contextul românesc există două tipuri diferite de protecție, cea dedicată mediului construit și cea dedicată cadrului natural, dar nu există un instrument de lucru care să le suprapună și să faciliteze comunicarea între aceste două tipuri de protecție; nu puține sunt situațiile în care, de fapt, acestea ajung să fie într-o situație conflictuală.

Obiectivele proiectului sunt:

1. Inventarierea și identificarea peisajelor culturale din Banat.
2. Realizarea unei metodologii de inventariere și selectare a acestora.
3. Realizarea unui draft al hărții peisajelor culturale din Banat, un peisaj cultural fiind echivalent cu o zonă cu valoare patrimonială – ZVP.
4. Clarificarea statutului pe care îl vor avea aceste zone, adică în ce măsură vor împrumuta sau nu din sistemele de protecție actuale.
5. Sprijinirea instituțiilor publice și a administrațiilor locale în înțelegerea și utilizarea acestui instrument.

Proiectul este structurat în trei mari etape:

2020–2021 (etapa 1): IDENTIFICARE dedicată elaborării metodologiei de inventariere și identificare a peisajelor culturale; va fi studiată numai componenta materială, vizibilă a teritoriului (cadru construit, mediu natural, mediu antropizat, rețele, marile probleme reflectate în peisaj etc.); va fi realizată o primă hartă (un prim reperaj) cu distribuția peisajelor culturale din Banat și echivalarea lor cu ZVP – BANAT⁵.

2021–2022 (etapa 2): IDENTITATE dedicată investigării teritoriului din punct de vedere al valorilor imateriale (stil de viață, tradiții, obiceiuri etc.) prin implicarea în proiect a componentei sociologice, antropologice și etnografice de studiu a teritoriului, ce vor completa studiul etapei I și vor mijloci transferul informațiilor spre comunități și administrațiile locale; definitivarea hărții ZVP – BANAT.

2022–2023 (etapa 3): IMPLEMENTARE este dedicată transferului de informații și instrumente spre comunitățile aflate din/și în razele de influență ale unui peisaj cultural; presupune întâlniri, discuții, aplicare instrument ZVP – Banat.

În România este nevoie de o astfel de abordare a teritoriului, pentru că se discută tot mai des despre conceptul de peisaj cultural, fără a exista o metodologie clară de inventariere și identificare a acestora; și chiar dacă se ajunge la această etapă, sunt foarte puțini atât în breaslă, cât și în afara ei care înțeleg importanța unui peisaj cultural, importanța contextului.

³ Echipa de proiect este alcătuită din: arh. Gabriela Domokos – Pașcu, arh. T. O. Gheorghiu, arh. urb. Mihai Danciu, arh. Alexandru Todirică, arh. Diana Belci, arh. Alina Negru, arh. Ovidiu Micșa, arh. peisager Raluca Rusu, arh. peisager Alexandru Ciobota, geograf Ana Ianaș, designer grafic Alexandru Iliescu, arh. Georgiana Ghiura, arh. Ana-Maria Branea (voluntar), arh. Attila Domokos (voluntar).

⁴ Partenerii proiectului sunt: Facultatea de Arhitectură și Urbanism, Universitatea Politehnica Timișoara; OAR Filiala Timiș; Centrul de Studii pentru Patrimoniu și Antropologie Culturală RheA (Universitatea de Vest Timișoara).

⁵ Etapa I 2020–2021 este finanțată prin Timbrul de Arhitectură OAR Național și prin Bursa Sabin Nicolae Dancu a Filialei OAR Timiș.

Alegerea Banatului românesc pentru un astfel de studiu se datorează peisajului natural variat, multietnicității și caracterului multiconfesional, diversității patrimoniale ca urmare a succedării mai multor tipuri de conducere politice (**Imag. 1, Imag. 2**).

Analiza contextului și punctarea valorilor – ca întreg, îmbogățește prin simplul fapt că definește și clarifică mediul în care trăim. Reușind să ne asociem unui context, ne integrăm mai bine și rezonăm cu valorile lui, protejându-le. Conform lui Lain Roger (*Courte traité du paysage*, 1997), evoluția umanității poate fi analizată și observată prin lecturarea peisajului „(...) privit ca trecere de la naturalitate la culturitate, de la un prim stadiu – prima natura – al naturii originale(...), nealterată de intervenții antropice,...) la al doilea stadiu – al naturii transformate pentru nevoile primare ale omului – alteram naturae” (**Imag. 3**).

Prima etapă a proiectului are rolul de a stabili aceste contexte – peisaje culturale/ sisteme de peisaj. Identificarea lor va avea la bază o metodologie stabilită de o echipă pluridisciplinară (arhitecți, urbanisti, peisagiști, geografi), care va primi feedback național și internațional – specialiști ce activează în comisii de cultură naționale și cadre didactice universitare din Italia (Politehnica din Milano I Politecnico di Milano, Dipartimento di architettura e studi urbani) și Franța (Universitatea Lorraine I Université de Lorraine, DEUG géographie).

Această metodologie va avea următoarele puncte de pornire:

- inventarierea părții materiale;
- stabilirea scării peisajului, a limitelor permeabile și a vecinătăților;
- caracteristicile geografice și naturale;
- stabilirea localităților componente (rurale și urbane);
- analiza specificului arhitectural, analiza zonelor agricole;
- identificarea principalului caracter al peisajului (rural, urban, industrial, natural etc.)

Acest proiect are la bază diverse documente și carte internaționale, proiecte desfășurate deja în zona Banatului⁶, bibliografie locală care îi oferă un important punct de pornire.

III. Rezultatele parțiale ale proiectului

Chiar dacă acest proiect este la început de drum, și în ciuda contextului pandemic, ce a îngreunat foarte mult studiul de teren, rezultate importante au fost realizate până în prezent:

- propunere de metodologie pentru ansamblul proiectului (cele trei etape);
- propunere de metodologie pentru identificarea și inventarierea peisajelor culturale pe zona Banatului românesc;
- stabilirea teritoriului de intervenție (toate UAT-urile ce vor fi analizate);
- stabilirea studiilor de caz pentru partea de detaliu a primei etape de proiect;
- realizarea unei baze de date fotografice și bibliografice pentru zona Banatului românesc (**Imag. 4**);

IV. Concluzii

Acest proiect cultural este atât un experiment, cât și un adevărat start pentru un proiect de cercetare ce își propune să promoveze în contextul românesc un instrument de lucru adaptat pentru diversele domenii ce fuzionează în studierea patrimoniului și a peisajului cultural, cu implicații importante și aplicabilitate practică.

Rezultatele finale ale proiectului vor fi o bază de date pentru intervenții și studii urbanistice, patrimoniale și de protecție a cadrului natural. Acesta va situa într-o perspectivă nouă abordarea contextului patrimonial și va crea o platformă care să susțină intervenții calitative la nivelul contextului.

⁶ HERA – Local Heritage for Active Tourism in Banat <https://hera.uvt.ro/about> I RHeA – Centrul de Studii pentru Patrimoniu și Antropologie. Cimitirul ca element în evoluția peisajului cultural. Recomandări de protecție al caracterului etnic în cimitirele rurale românești, sârbești și ucrainiene din Banat, 2013/ A. Ciobotă, R.Rusu, A. Condoroș, V. Obradovici. Asociația Alba Verde și Asociația pentru Patrimoniu Activ – PACT, Proiect Mina de Idei Anina. (1) [https://issuu.com/asociatiaalbaverde/docs/anina_mine_of_ideas___2014_Mina de Idei Anina](https://issuu.com/asociatiaalbaverde/docs/anina_mine_of_ideas___2014_Mina_de_Idei_Anina), Scenarii de revitalizare post – industrială prin turism cultural: recomandări ilustrate de intervenție la nivelul fondului construit, 2015.(2) https://issuu.com/asociatiaalbaverde/docs/00_mina_de_idei_anina___2017 Peisajul industrial Anina: reprezentări și interpretări patrimoniale.(3) https://issuu.com/asociatiaalbaverde/docs/mina_de_idei_anina___vizita_in_comu Vizita în comunitate.

Listă figuri

- Imag. 1 Vedere panoramică spre Parcul Natural Semenic. Foto: Ovidiu Micșa, Mina de Idei Anina 2015.
 Imag. 2 Vedere panoramică Valea Almăjului (jud. Caraș – Severin). Foto T.O. Gheorghiu.
 Imag. 3 Vedere panoramică Banloc (jud. Timiș). Foto T.O. Gheorghiu
 Imag.4 Vederea aeriană Charlottenburg, comuna Bobda, jud. Timiș. Foto: Raluca Rusu, Peisaje Culturale (în Banat): Identificare

Bibliografie⁷

- Convenția Patrimoniului Mondial 1972 Convenția privind protecția patrimoniului mondial, cultural și natural din 23.11.1972. Sursa: <https://lege5.ro/Gratuit/gydinby/conventia-privind-protectia-patrimoniului-mondial-cultural-si-natural-din-23111972>; <https://constitutii.files.wordpress.com/2020/01/conventia-privind-protectia-patrimoniului-mondial-.pdf> accesat 09.11.2020.
- Convenție peisaj Convenția Europeană a peisajului.
Sursa: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?id = 37056, accesat?
- Ciobotă et alii 2013 Ciobotă A., Rusu R., A. Condoroș, V. Obradovici, *Cimitirul ca element în evoluția peisajului cultural. Recomandări de protecție al caracterului etnic în cimitirele rurale românești, sârbești și ucrainiene din Banat*, Timișoara, 2013.
- Dolângă 1995 Dolângă Nicolae, *Țara Nerei. Mit și pluralitatea timpului*, București, 1995, 187.
- Gheorghiu 2017 Gheorghiu T. O., *Mici orașe/mari sate din sud-vestul României. Monografii urbanistice*, București, 2017, 234.
- Gheorghiu 2008 Gheorghiu T.O., *Locuirea tradițională rurală din zona Banat – Crișana (Elemente de istorie și morfologie. Protecție și integrare)*, Timișoara, 2008.
- Gheorghiu 2002 Gheorghiu T. O., *Un program dificil – protecția arhitecturii sătești tradiționale din Banat-Crișana. Studiu de caz-biserica de lemn*. În: *Patrimonium Banaticum*, I, 2002, 269–282.
- Preda 2010 Preda Sinziana, *Istorie și memorie în comunitățile cehilor din Clisura Dunării*, Cluj-Napoca, 2010, 312.
- Rusu 2007 Rusu Raularian, *Organizarea spațiului geografic în Banat*, Timișoara, 2007, 606.
- Săcară 2005 Săcară Nicolae, *Studii de etnografie bănățeană*, Timișoara, 2005, 228.

⁷ Bibliografia prezentă este o selecție din lista bibliografică utilizată în elaborarea proiectului.

Imag. 1.

Imag. 2.

Imag. 3.

Imag. 4